

מראי מקומות- בבא בתרא ע"ח

- (א) וכי תימא ביטול מקח לרבנן לית להו- פי' הרשב"ם בשם רבותיו, דהגמ' צידד דאולי ס"ל לרבנן דלעולם מחזירין האונאה, ואין להם ביטול מקח, והק' הגמ' ע"ז, דמבואר מהברייתא דיש להם ביטול מקח. וע"ז הק' הרשב"ם דאין שום ראי' מהברייתא דאית להו ביטול מקח, דדלמא כוונתו רק דרק בדברים אלו אמרי' דאין להם אונאה כלל, משא"כ שאר דברים יש להם אונאה, אבל י"ל דבכל מילי לית בהו ביטול מקח. ולכן פי' הרשב"ם דקו' הגמ' הוא דמשמע מהמשנה דהמקח קיים לגמרי, ואף אינו צריך להחזיר שום מעות, וע"ז הק' הגמ', למה, הרי לכאור' יש בה אונאה. וכי תימא דס"ל לרבנן דלעולם אין דין החזרת אונאה בב"ד, דאולי אם אינו רוצה לצאת ידי שמים, אין ב"ד יכולין לכופו (בין ע"י החזרת המעות, ובין ע"י ביטול מקח, ומה דנקט הגמ' ביטול מקח לאו דוקא הוא), הרי מבואר במשנה שם דאית להו רבנן דין חזרת אונאה בשאר דברים. וע' בר' יונה שהביא ביאור זה של הרשב"ם, והק' עליו, "אמאי משמע ל"י לישנא דאין להם אונאה חזרת אונאה, דלמא אין להם תורת אונאה קאמר, דלא עבר בלאו דלא תוננו [כלומר, דלמא ג' דברים אלו, דהיינו עבדים וכו'] אין להם איסור אונאה כלל, אבל שאר דברים יש בהם איסור אונאה, אבל מ"מ אין ב"ד יכולים לכופו אותם להחזיר האונאה, וממש כעין קו' הרשב"ם על רבותיו]. וי"ל דהני דאין להם אונאה ודאי עובר בהם לאו דלא תוננו, ולא נתמעטו אלא מחזרת אונאה". דהיינו, דאף בעבדים וכו' יש איסור אונאה, וא"כ ע"כ מה דאמרי' דרק בג' דברים אלו אין אונאה, ע"כ היינו החזרת אונאה. אולם ע' במשנה למלך (מלוה ד', א') שהביא מח' הראשונים בענין זה, דהרמב"ן על התורה ס"ל דנתמעטו קרקעות וכו' רק מדין חזרת אונאה, וכשי' ר' יונה, אולם הביא מתוס' בב"מ דס"ל דנתמעט לגמרי, גם מהלאו. וע"ע בתורת חיים דהק' על ביאור של הרשב"ם, מהו הה"א לומר שאינו חייב להחזיר האונאה וכופין בב"ד, מ"ש מלאו דגזל ורבית דקיי"ל דצריך להשיב וב"ד כופין על כך.
- (ב) מאי אין דמים ראי' נמי דקתני, דהוי ביטול מקח- הק' האילת השחר, מה שייך ביטול מקח בסוגיין, הרי כיון דמסקינן דמיירי בכדי שאין הדעת טועה, הרי קיי"ל בב"מ דבין לענין חזרת אונאה, ובין לענין ביטול מקח, אין הנתאנה יכול לחזור אלא עד כדי שיראה לתגר, וכיון שהוא יודע שנתאנה, א"כ לכאור' הו"ל מיד כמי שהי' לו כדי שיראה לתגר, וא"כ למה יהי' יכול לבטל המקח (וע"ע בבב"ח [חו"מ רכ"ז, אות ט'] דדן בזה, וכ' דאם ידוע דהנתאנה אינו מוחל אלא רוצה לתבעו לדין, לא אמרי' דכיון דידע בשעת מעשה דהי' אונאה דמחל, אבל בסתם אמרי' דידע ומחיל, וכמסקנת הגמ' כאן. אולם ע' בקצות [שם, ה'] דכ' דרק היכא דהוי בשאין הדעת טועה אמרי' כן, דהוי כאילו התנה בפירוש שלא יהי' עליו אונאה, אבל בלא"ה, אע"פ שהמוכר ולוקח יודעים דאין המחיר שוה, מ"מ לא אמרי' דמחל לו, ויכול לתבעו אח"כ).
- (ג) ונחום המדי סבר סתם חמור למשאוי קאי- כ' הרשב"א, דאין כוונת הגמ' לומר דנחום המדי ס"ל דרובו של חמורים למשאוי, דא"כ יוצא לדבריו דהיכא דמוכר החמור מכר רק הכלים של משאוי ולא הכלים לרכיבה, וא"כ איך אמר עולא דאוכף ומרדעת דברי הכל מכור. ועוד, הרי א"כ גם רבנן נכנסו לשיטה, שהרי אמרו דאוכף ומרדעת שהם תשמישי החמור נמכרין עמו [וע' לקמן בביאור דבריו]. "אלא נחום המדי סבור דודאי עיקרו לרכיבה, אלא שהוא סבור שגם הוא עומד תדיר אפי' למשאוי, וכיון שהרבה פעמים נושאים עליו אף כלי המשא, נמכרין עמו, דכי מזבין איניש מידי, איהו וכל תשמישי' מזבין". אולם ע' ברשב"ם שכנראה חולק על דברי הרשב"א בזה, שהרי כ' דמה שנחום המדי ס"ל דנמכר גם האוכף ומרדעת, היינו משום דס"ל דאוכף ומרדעת גם למשאוי הם. ובאמת ראיתי באיזה ספרי זמננו שהק' מדברי הרשב"ם לקמן, לענין חבק, דכ' דצרכי רכיבה הן, א"כ לפי נחום המדי למה

הביא רק נחום המדי ולא רבנן דידי' [ואולי זהו הביאור בדברי הרשב"א שהבאנו לעיל, דס"ל דמבואר מהא דהביא רק נחום המדי ולא רבנן, דע"כ רבנן ס"ל דמכור פחות מהא דנחום המדי, ולכן אינו נכלל בהשיטה, וצ"ע בזה].

המוכר את החמור מכר את הסיח, מכר את הפרה לא מכר את בנה- הק' התוס' יו"ט, למה בחמור נקט שם עצמו של הולד, ובפרה נקט רק "בנה", ולא עגל. ותי' משום דהי' רוצה התנא להעיר לנו דבן החמור נקרא סיח, לומר שיש טעם בשם זה, וכמו דא' בגמ', דעל שם שהולך אחר סיחה נאה. והרשב"ש תי' דבכל חד איכא רבותא, דחמור, אע"פ שגדל קצת, ואינו נקרא עוד על שם אמו, מ"מ מכור הסיח עם החמור. ובפרה, אף בעודו קטן ביותר, עד שאינו ראוי להיות שם בפנ"ע, אלא דנקרא על שם אמו, מ"מ אינו מכור.

על כן יאמרו המושלים, המושלים אלו המושלים ביצורם, וכו'- פי' הרשב"ם, דפרשה זו יתירה היא, וכו'. ויש לעי', מה ראה התורה ללמדנו ענין זה של חשבון הנפש באופן זה, בפרשה של מלחמה. ושמעתי בשם מו"ר הרה"ג ר' יחיאל פאר זצ"ל, שביאר דעיקר חשבון הנפש צריך להיות לא בשעת שקט ושלום, אלא דוקא בשעת "מלחמה", אז שייך לעשות החשבון האמיתי, לדעת אם באמת יודע לשקול באמת הפסד מצוה כנגד שכרה, דמה שיכול לשקול בשעת שלום והשקט, אי"ז ראוי שבאמת יודע איך לחשוב חשבון הפסד מצוה וכו'.

אלו המושלים ביצורם, בואו חשבון, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, וכו'- העיר המדרגת האדם (כמאמר דרכי התשובה), למה צריך להיות מושל ביצורו כדי לעשות חשבון, הרי לכאור' כל חשבונות אין צריכין להיות מושל ביצורו, שהרי החשבון הוא דבר שכלי, ומה צריך להיות מושל ביצורו לזה. ותי' (שם, פרק ד') דכדי לעשות חשבון זה, חשבון של עולם, צריך דוקא להיות מושל בנגיעותיו, ויכול להפסיק מהלך הרגלו, רק הוא יכול להשיג מהות של ההבל של חיי עוה"ז, ויכול לעשות החשבון באמת. דאם אינו מושל ביצורו, הרי הוא סובר שעושה חשבון אמיתי, אבל באמת החשבון הוא מלא נגיעות ונטיות, ואינו כלום.

נמכר, הרי לדבריו צריך להיות דנמכר לענין משאוי, ולא מועיל הא דמהני לרכיבה.

ד) איבעיא להו, בעודן עליו מחלוקת, וכו'- ולבסוף לא אפשר. וע' ברמב"ם דפסק דאינו נמכר, וכ' המגיד משנה שהוא משום דכיון דהספק אינו נפשט, המע"ה. והק' הברכת אברהם, הא ס"ל להרמב"ם דתפיסה מהני בספיקות, וא"כ כאן למה פסק בסתמא דאינו נמכר, דמשמע דאפי' אם תפסו דלא מהני. ותי' ע"פ מש"כ התשו' הרשב"א דמודה הרמב"ם דבחזקת מרי קמא אם תקפה א' בפנינו דמוציאין אותו מידו, וא"כ כאן שיש חזקת מר"ק נמצא דתפיסה לא מהני. אלא דהק' ע"ז, דהא מבואר במקו"א דבספיקא דדינא אף בחזקת מר"ק פסק הרמב"ם דתפיסה מהני, ולכאור' כאן הוי ספיקא דדינא. אלא דכ' דלכאור' תלוי במה שנסתפק הקונטה"ס (א', ב') באם מה שאנו מסתפקין באומדנא, אם זה נחשב ספיקא דדינא או לא.

ה) בעודן עליו מחלוקת- הק' הריטב"א, הא אמרי' לעיל דהיכא דאדוקין בו ודאי הכל קונה, וא"כ מהו הצד לומר דנח' בעודן עליו. ותי' ב' תירוצים, א) דשם מיירי שגם הדמים מודיעים, שהתרבו הדמים מפני הפרדות, ובזה אמרי' דהיכא דאדוקים בו ודאי נמכרים הפרדות עם הקרון (וע' לעיל שהבאנו מח' הראשונים בזה, אם הא דאדוקין דהתם היינו יחד עם דמים מודיעים). ב) שאני התם, דאין הקרון דהתם עשוי לשום תשמיש, ואינו ראוי לעשות כלום בלי הפרדות או חמורים מושכים, ולפיכך נעשו טפלים לו באדוקים בו, אבל חמור ראוי לו לכמה תשמישין מבלי השק והדוסקיא והכומני.

ו) אמר אביי, ר"א ורשב"ג וכו' כולהו סבירא להו כי מזבין איניש- העיר הנמוקי יוסף (ריש מ. בדפיו), למה לא מני גם רבנן דנחום המדי, לפי מה שאמר עולא דגם רבנן מודו דמוכרים תשמישים עם החמור, דהיינו האוכף וכו'. וכ' דלכאור' נראה מכאן דאביי אינו מסכים לעולא. ועוד תי' דלא מביא אלא מי ששיטה נינהו ולית הלכתא כוותיהו. ועוד תי' דלא הביא אלא מי דמרבא טפי מת"ק דידהו, ולכן